

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

№ 1/2 2025

гуманитарные науки
естественные науки
технические науки

Mutalova F.B. Bolalar tilini rivojlantirish usullarining asoslari	313
Meliyeva D.O'. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining mustaqil ishlash ko'nikmalarini innovatsion yondashuv asosida takomillashtirishning pedagogik shart-sharoitlari	317
Ibragimova N. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida geometrik tasavvurlarini shakllantirishda pedagogik texnologiyalarning o'rni	324
Abdullayeva M.Dj. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini ijtimoiy-huquqiy me'yorlar bilan tanishtirish ko'nikmalari	329
G'anibayeva B.Sh. Boshlang'ich ta'limda leksikologiyaning ahamiyati va rivojlanish bosqichlari	335
Axmatdjanova D.T. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy qobiliyatlarini rolli o'yinlar vositasida rivojlantirish	340
Eshmanova N.N. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tarbiya fanining o'qitishda innovatsion metodlardan foydalanish metodikasi	345
Norbo'tayeva I.Yu. Boshlang'ich sinflarda "Tarbiya" fanini o'qitish jarayonida ekologik bilimlarni shakllantirish mexazimlarini takomillashtirish pedagogik maummo sifatida	350
Otanazarova M.X. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilariga tabiiy fanlarni o'qitish asosida kasbiy malakalarni takomillashtirish	356

ТАСВИРИЙ САЪНАТ

Тажиғалиева М. Театр тарбия ҳам манауият маканы	365
--	-----

СОЦИАЛЛЫҚ ПЕДАГОГИКА

Shakarova N.Sh. Talabalarni oliy ta'lim muassasalariga ijtimoiy moslashuvining psixologik asoslari	369
Teumuratova N.M. Maktab ta'limida analitik fikrlashni rivojlantirish (Ijtimoiy fanlar misolida)	375
Arziev Sh.A., Kalmuratov I.P. Bo'lajak o'qituvchilarda ijtimoiy javobgarligini virtual texnologiya vositasida rivojlantirish	378
Kaljanova Sh.A. Ingliz tili o'qituvchisi imijining ta'lim jarayonidagi o'rni	383
Ibragimov Sh.I. Preventiv tadbirlarning ta'lim muassasasidagi samaradorligini oshirishning metodik asoslari	386
Latipova M.X. Inklyuziv talimda adabiyotni o'qitish orqali ta'lim oluvchilarda badiiy ong va tafakkurni rivojlantirish	393
Нормуродова Б.А. Оилада болаларни меҳнатсеварлик руҳида тарбиялашда халқ миллий анъаналаридан фойдаланиш	398
Bilolova Z.B., Saydirasulova G.S. Yoshlarda shaxsiy va kasbiy o'z-o'zini anglash jarayonlari mutanosibligining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari	409
Zuparova S.Sh. Ekoturizmga oid terminlarning lingvopragmatik xususiyatlarining tahlili	415
Sirojiddinov O.I. Oliy ta'limda sun'iy intellektning o'rni	419
Pardayeva S.A. Axborot texnologiyalarining jamiyatdagi ahamiyati va uning kelajakdagi imkoniyatlari	423
Тожибоев М.М., Юнусова Д.С. Система общеразвивающих занятий в группе продлённого дня	431
Халикова Ш.Т. Психологический анализ социализации воспитанников специальных школ-интернатов для детей с нарушениями зрения	437
Нажимова Г.П. Повышение компетенции медицинской грамотности населения	443
Azimova H., Musurmanova Sh. Die beziehung zwischen sprache und gesellschaft	449

BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARIDA TARBIYA FANINING O'QITISHDA INNOVATSION METODLARDAN FOYDALANISH METODIKASI

Eshmanova N.N.

CHDPU Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrasi katta o'qituvchisi

Tayanch so'zlar: ta'lim, motivatsiya, rivojlanish markazi, tarbiyachi, integratsiya, bola, faoliyat.
Ключевые слова: образование, мотивация, центр развития, воспитатель, интеграция, ребенок, деятельность.

Key words: education, motivation, development center, educator, integration, child, activity.

РЕЗЮМЕ:

Maqolada tarbiya tushunchasining mazmun-mohiyati, uning shaxs faoliyatiga ta'siri va bo'lajak tarbiya ta'lim yo'nalishi mutaxassislarini rivojlanishda ta'limiy faoliyatni tashkil etishga nisbatan xususiy maktablar misolida yondashish masalasi yoritilgan.

РЕЗЮМЕ:

В статье освещается вопрос о содержании понятия воспитание, его влиянии на деятельность личности и подходе к организации учебной деятельности на примере частных школ в развитии специалистов будущего образовательного направления воспитания.

SUMMARY:

The article covers the content and essence of the concept of upbringing, its impact on the activities of the individual and the approach of specialists of the future educational direction to the organization of educational activities in development on the example of private schools.

Zamonaviy maktab oldiga har tomonlama yetuk yangi shaxs, ma'naviy boylik, axloqiy poklik, jismoniy kamolotga ega shaxsni tarbiyalash vazifasi turibdi. Bu muhim masalani hal etish zamonaviy tarbiya usullari tizimidan keng foydalanishni taqozo etadi. Tarbiya metodlari va usullarini bilish nafaqat o'qituvchilar va tarbiyachilar uchun, balki ota-onalar va bolalarni tarbiyalash bilan shug'ullanadigan barcha kishilar uchun ham zarurdir. Tarbiya metodlari va usullari o'z maqsadi, mazmuni va mohiyatiga ko'ra axloqiy-diniy usullardan butunlay farq qiladi. Mamlakatimizda bolalarni g'arazgo'ylik, molparastlik, ochko'zlikka qarshi tarbiyalash, ular ulg'aygach, umumiy manfaatni afzal ko'rishlari, "Bir kishi hamma uchun, hamma bir kishi uchun" tamoyili asosida ish yuritadi.

Tarbiya - bu ota-onalar, ta'lim muassasalari va jamiyat tomonidan bolalarni tarbiyalashning ongli va maqsadli jarayoni bo'lib, u bolalarning yoshi, psixologik va individual xususiyatlarini hisobga olish asosida amalga oshiriladi. Hozir biz texnologiya juda rivojlanayotgan davrda yashayapmiz. Mamlakatimizda amalga oshirilgan islohotlar tufayli xalqimizning turmushi yaxshilandi, barcha sohalarida o'zgarishlar va rivojlanishlar ko'zga tashlanmoqda, ammo shunga rivojlanishga qaramay ba'zi o'smirlar va yoshlarning ma'naviyati pastligi, ota-onalarning farzandlarining xulq-atvoriga befarqligi nazarga tushmoqda. Bu masalaning oldi olinmasa, savodsizlar safi ortishi mumkin. Bilimsizlik savodsizlikdan boshlanadi. Buning natijasida yangi fan shakllantirildi.

Ushbu "Tarbiya" fanining metodologik asoslarini quyidagilar tashkil etadi:

- ta'lim-tarbiyaga oid me'yoriy hujjatlar;
- tarbiya asoslari va manbalari;
- tarbiya qonuniyatlari, metodlari va texnologiyalari;
- tarbiyaning amaliy masalalari.

Tarbiya tushunchasiga turlicha qarash va yondashuvlar mavjud jumladan K. D. Ushinskiy o'z faoliyatining aniq maqsadini ko'rmaydigan pedagogni qurilish materiallarini bir joyga yig'ib, undan nima olishni bilmaydigan me'morga qiyoslaydi. Pedagog yosh avlodga beriladigan bilim, ishbilarmonlik, malaka, tarbiyaviy tuyg'ularni biladi, tarbiyaviy ishlarni rejali va maqsadli olib boradi. Ya.A. Komenskiy "Tarbiyaning maqsad va vazifalari, uning ahamiyati, amalga oshirish yo'llari shaxsning jamiyatdagi mavqeiga qarab belgilanishi kerak", "Tarbiya insonni shakllantiradigan va takomillashtiruvchi uyg'un jarayondir" – Komenskiy ta'lim maqsadini quyidagi asosiy elementlarga ajratgan:

insonga hamma narsani bilish – "ilmiy bilim";

narsalarni va o'zini o'zlashtirish - "axloq";

Xudoga sig'inish, ob'ektlar - "diniy ta'lim";

jismoniy salomatlik - "jismoniy tarbiya".

K.D. Ushinskiy tarbiyasining maqsadi jamiyatga foydali insonparvar shaxsni tarbiyalashdan iborat. U axloqiy tarbiyani aqliy va mehnat tarbiyasi bilan chambarchas bog'liq deb hisoblaydi. P.P.Blonskiyning tarbiyaviy maqsadi bolaga butun insoniyat va millat madaniyatini egallashga, shaxsning umuminsoniy ideallarini shakllantirishga yordam berishdir. 1941-1990 yillardagi pedagogik adabiyotlarda "Har tomonlama rivojlanish" tushunchasiga aqliy, politexnikaviy tarbiya va ishlab chiqarish mehnati, axloqiy tarbiya, jismoniy va estetik tarbiya kiradi. A.S.Makarenko ta'limning davlat vazifasidan kelib chiqqan holda pedagogik vazifani qo'yish orqali o'qituvchilar mehnatini nazorat qilish mumkinligini ta'kidlaydi. U "Ta'limning asosiy maqsadi - bolani

har tomonlama rivojlantirish" taklifini qo'llab-quvvatladi, V. A. Suxomlinskiy uni amalga oshirdi.

Tarbiya tushunchasining lug'aviy ma'nosi ilm o'rgatish, odob axloq o'rgatish, jazo berish, ovqatlantirish, tarbiyalash kabi ma'nolarni o'z ichiga oladi. Tarbiya so'zi bugungi kunda qo'llanilayotgan va ko'proq axloqiy ma'noni anglatuvchi tuzilishdan tashqari o'zbek xalqi farzandlarini tarbiyalashda har qanday kognitiv rivojlanishni ifodalovchi tuzilishga ega. O'zbek xalqining ming yillik tajribaga asoslangan milliy o'zligi va ongini kelajak avlodlarga o'tkazish imkonini beruvchi an'anaviy ta'lim/tarbiya usullari mavjud. Oila ham, jamiyat ham tarbiya vazifasini birgalikda bajaradi.

Bunda huquqiy asoslar ta'lim-tarbiyaga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlardan iborat, tashkiliy asoslar fanni umumta'lim maktablarida, jumladan, boshlang'ich ta'limda talab darajasida o'qitishni va ilmiymetodik asoslar esa fanning metodologiyasini anglatadi. Qarorga ko'ra, "Tarbiya" fanining asosiy tamoyillarini quyidagilar tashkil etadi: Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining fanga oid bu tamoyillarini chuqur o'zlashtirishi taqozo etiladi. Shu sababli oliy pedagogik ta'lim jarayonida, tarbiyaviy tadbirlarda va mustaqil ta'lim izlanishlarida ana shu tamoyillarni o'zlashtirish, faoliyatda qo'llash ko'nikmasiga ega bo'lish hamda kasbiy faoliyatda ularga amal qilish kompetentsiyasini egallash dolzarb masalalardan biridir. Buning uchun har bir talabaning individual shug'ullanishi, ustozlar bilan hamkorlikda faol ishlashi va tarbiya tamoyillarining hayotdagi ifodasini o'rganib borishi taqozo etiladi. Bunda oliy ta'lim muassasalarining imkoniyatlari, ta'lim jarayonining sharoitlari va faoliyatning amaliy samaradorligidan oqilona foydalanish kerak. Har bir talabaning mazkur fan tamoyillarini, asoslarini va istiqbolli maqsad-muddaolarini o'zlashtirishi kasbiy tayyorgarlikning negizlaridan biri hisoblanadi. Shu bois, O'zbekiston Respublikasida "Tarbiya" fani konsepsiyasi mazkur fanni davlatning ta'lim-tarbiya sohasidagi siyosatini amalga oshirishda mavjud bo'lgan dolzarb muammolarni hal etishga yo'naltiriladi. Konsepsiya yosh avlod tarbiyasidagi ishlarni yangi bosqichga olib chiqishga qaratilgan ustuvor vazifalar, asosiy maqsad va yo'nalishlarni belgilab beradi.

Ilmiy tadqiqotning natijalari amaliyotda va nazariyada qo'llanila boshlaganidan so'ng ilmiy izlanish ishi tugallangan bo'ladi. Ta'lim tarbiya sohasini yaxshilash takomillashtirish davr talablari asosida yangi metod, usullar yaratish maqsadida, ilmiy, izlanishlar olib boriladi. Ilmiy izlanishining natijasida aniqlash metod yordamida aniqlanadi. Har bir darsda maktab o'quvchilarining motivatsiyasiga katta e'tibor berilishi kerak o'quv materialini o'zlashtirish. Motivatsiya usullari o'ziga xos xususiyatlarga qarab tanlanadi

o'quv jarayonini tashkil etish uchun shart-sharoitlar, talabalarning tayyorgarlik darajasi; kasbiy ko'rsatmalar va o'qituvchilarning malakasi foydalanish orqali fanni o'rganish uchun motivatsion sharoitlarni kengaytirish mumkin yangi sifat darajasining ko'rinishi: o'qituvchi uchun bosma o'quv qo'llanmalaridan tashqari grafiklar, jadvallar, fotosuratlar, rasmlar, audio va video materiallar, asl hujjatlar, asarlar fantastika va boshqalar. Kurs mazmunini o'zlashtirishga yordam beradigan eng muhim mexanizm sifatida, quyidagi usullarni ajratib ko'rsatish mumkin:

Axloqiy dilemmalar va munozaralar usuli - maktab o'quvchilari tushunadigan narsalarni yaratish real hayot bilan bog'liq muammoli vaziyat, shu jumladan ikki yoki undan ortiq savollar.

Evristik usullar - ijodiy muammolarni hal qilishda qo'llaniladigan bilish usullari va usullari. Yangi narsalarni kashf qilish jarayonida qiyinchiliklar. Inson qobiliyatlarini rivojlantirish, yangilarini rivojlantirish imkonini beradi samarali g'oyalar yoki ularning kombinatsiyasi, original va maqsadli natijalarga erishish tegishli hudud.

Tadqiqot usuli - bu talabalar joylashtirilgan ta'lim tashkiloti tadqiqotchining pozitsiyasi: gipotezani mustaqil ravishda aniqlash, uni tasdiqlash yoki rad etish; ma'lum ma'lumotlarga asoslanib, xulosalar va umumlashtirish, etakchi tushuncha va g'oyalarni tushuning, lekin ularni tayyor holda qabul qiling.

Dizayn - bu individual mustaqillikni birlashtirgan maxsus faoliyat turi guruh faoliyati bilan ishlash, buning natijasida talabalar o'zlarining yakuniy mahsulotini yaratadilar o'z ijodkorligi, vaziyatni tahlil qilishni, muammoni ta'kidlashni, shakllantirishni o'rganing kutilgan natijalar, vazifalar qo'yish, muammoni hal qilishning maqbul yo'lini topish, harakatlar rejasini tuzing, potentsial resurslarni hisobga oling va ularni realga aylantiring; tadqiqot o'tkazing, ishingizni baholang va tahlil qiling, natijalarni o'zaro bog'lang kutilganidek natijalar. Boshlang'ich maktabda evristik usullar eng ko'p ishlatilishi mumkin, ijodiy faoliyatga e'tibor qaratish imkonini beradi. Talabalarga tayyor holda berilmaydi. Ta'riflar va haqiqatlar to'plami va siz eng muhim xulosalarni o'zingiz shakllantirishga taklif qilasiz.

Bugungi kunda, kelajak avlod tafakkurini o'zgartirish, ularni har tomonlama komil inson sifatida milliy qadriyatlar asosida insofli, adolatli va g'ururli qilib tarbiyalash muhim vazifalardan hisoblanadi. Bunday vazifalarni bajarish uchun tarbiya jarayonining samarali yo'llarini topish alohida ahamiyatga egadir. Jumladan, milliy qadriyat, milliy g'urur, milliy iftixor tuyg'usini rivojlantirish asosida qo'yilgan masalaning echimini topish maqsadga muvofiqdir. Tarixdan ma'lumki, yosh avlodga ta'lim va tarbiya berishda turli ta'lim va tarbiyaviy

vositalardan foydalanib kelishgan. Bunday vositalarga milliy qadriyatlar, urf-odatlar, an'ana, rivoyat va muborak hadislarni keltirish mumkin. Bu kabi ta'lim va tarbiya vositalari asrlar osha odamlardagi ishonch hissini mustahkamlab, ularni yuksaltirib, hayot sinovlari, muammo va qiyinchiliklarni engib o'tish uchun saboq vazifasini bajargan. Shuningdek, bunday vositalar yosh avlodda yuqori darajada ma'naviyatning shakllanishiga asos bo'lgan. Bugungi kunda mamlakat taraqqiyoti, millat kelajagi bo'lgan har bir yosh avlodni milliy qadriyatlar asosida tarbiyalash alohida ahamiyat kasb etadi. Bu borada har bir o'qituvchi mas'uliyatli vazifalarni bajarishga tayyor bo'lishi kerak.

Ta'kidlanganimizdek, tarbiya ijtimoiy, madaniy, psixologik va pedagogik hodisa bo'lib, u inson hayoti va jamiyat taraqqiyotini tartibga solishga xizmat qiladi. Insonning maxsus maqsadli faoliyati sifatida u shaxsning rivojlanishiga va uning real va madaniy hayot qurilishi jarayoniga kirishiga yordam beradi. Tarbiyaning maqsadi insonni har tomonlama qondirish, uning barcha iste'dodlarini ro'yobga chiqarish, uning hayoti va mehnati sifatini oshirish, shu munosabat bilan iqtisodiy, madaniy va ma'naviy merosni ko'paytirishdan iborat. Milliy tarbiya fuqarolarda yuksak axloqiy fazilatlar, vatanparvarlik, mustaqillik, fuqarolik pozitsiyasi, tashabbuskorlik, mas'uliyat va shu kabi fazilatlarni shakllantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abduqodirov A.A., Pardayev A.X. Pedagogik texnologiyalarga oid atamalarning izohli lug'ati. – T.: Fan va texnologiya, 2012.
2. Azimova N.E. Bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchisini ma'naviy–axloqiy tarbiyalash texnologiyasi. Monografiya. – T., 2009.
3. Kulchayeva D. Boshlang'ich sinflarda “Tarbiya” fanini o'qitishning ilmiy-metodik asoslari // Academic research in educational sciences. 2021. №11.
4. Erkayev A. Milliy g'oya va ma'naviyat. – T.: “Ma'naviyat”, 2002-240-bet.
5. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar (ta'lim muassasalari pedagog-o'qituvchilari uchun amaliy tavsiyalar). – T.: “Iste'dod” jamg'armasi, 2008. – 180 b.
6. Komilov N. Komil inson millat kelajagi. Uzbekiston 2001. komponentlari.- T.: “Yangi nashr”, 2019. – 27 b.
7. Maxmudov M. Komil inson- ajdodlar orzusi adabiy falsafiy uylar. Risola ma'sul muxarruk R.J. Voxidov yozuvchi 2002- 288 bet.